

ДОНЕЦЬКИЙ КАМ'ЯНОВУГІЛЬНИЙ БАСЕЙН — найбільша група родовищ кам'яного вугілля у Європі. Охоплює територію Донецької, Луганської, Дніпропетровської, частини Харківської і Полтавської областей України та Ростовської області Російської Федерації. Природними межами Донецького кам'яновугільного басейну на Південному Заході та Півночі є виходи нижніх вугільних пластів на поверхню товщі карбонового віку, на Сході — їхнє виклинювання, на Північному Заході — глибина залягання пластів нижче 1800 м (за міжнародною нормою — межа підрахунку запасів), на Півдні — зчленування з Українським щитом. Площа 60 тис. км², з них у межах України — 50 тис. км². Видовжений у західному і північно-західному напрямках на 650 км при максимальній ширині 200 км. На площі близько 23 тис. км² вугленосні відклади виходять на земну поверхню або залягають на малих глибинах — так званий відкритий, або складчастий (старий) Донбас, що був єдиним великим вугільним басейном колишньої Російської імперії та СРСР. Нині є основою вугільної промисловості України.

Вивчення й освоєння Донбасу розпочалось у 18 ст. Царський двір Російської імперії вперше одержав відомості про значні поклади вугілля від козаків. Розробки мали локальний характер, оскільки видобування велось кустарним методом. Першу шахту закладено 1795 року в Лисичанську (нині місто Луганської області), у 2-й пол. 1860-х років створено перші геологічні карти басейну. За дорученням Геологічного комітету систематичне вивчення басейну проводили геологи *Л. Лутугін, Ф. Чернишов, П. Лебедєв*. Наприкінці 19 ст. почалося його широкомасштабне освоєння, а у 1920–30-х роках став основним вугледобувним центром СРСР, отримав назву «Всесоюзна кочегарка». Значного розвитку вугледобувна промисловість Донбасу досягла у повоєнні роки. Відкриття Західного Донбасу (Дніпровсько-Донецька западина) розширило межі Донецького кам'яновугільного басейну. На 1958 рік видобуток вугілля становив 181,7 млн тонн при середній потужності шахт 287 тис. тонн на рік, найвищого рівня виробництво досягло 1976 року — 218 млн тонн, у 1990-х роках цей показник знизився до 90 млн тонн.

Станом на 2008, низка шахт вичерпала свій резерв або потребує модернізації, з 250-ти задіяних у минулому заплановано закриття понад 100 як нерентабельних. Водночас запаси вугілля Донецького кам'яновугільного басейну дають можливість вважати його основним енергоносієм у країні, здатним забезпечити її потреби. Із 330-ти пластів 130 мають робочу потужність. Загальні

запаси 86,0 млрд тонн (глибина до 1800 м), розвідано 43,0 млрд тонн. Найпоширеніші потужності пластів 0,6–1,8 м, понад 2,0 м бувають рідко. За сучасних технічних можливостей для розробки визначено пласти потужністю 0,55–0,7 м з пологим нахилом і 0,5–0,6 м — з крутим, встановлено два максимуми вугленосності: серпухівський ярус нижнього карбону і середній карбон, де сконцентровано більшість вугільних пластів. У відкладах серпухівського ярусу міститься 11 % загальнодонецьких запасів вугілля, у нижньобашкирському під'ярусі — 1,5 %, у верхньобашкирському — 87 %. У верхньому карбоні промисловий є лише один пласт.

Родовища Донбасу, що розробляються, представлені всіма різновидами кам'яного вугілля, переважна більшість пластів — вугіллям класу гумітів; другорядну роль відіграють сапропелевогумусові та ліптобіоліти. Вміст сірки 0,7–5,5 %, попелу — 1,7–30,9 %. За речовинно-петрографічним складом вугілля відкритого Донбасу містить 80–95 % вітриніту, 3–15 % — фюзиніту і 2–10 % — лептиніту.

У межах старого українського Донбасу виділяють Північний, Центральний та Південний. У Західному Донбасі є значні поклади солоного вугілля (розвідані запаси перевищують 6 млрд тонн на глибині 200–600 м), яке містить солі натрію (понад 1,5 %) і малопридатне для спалювання в наявних котлах. Перспективи розширення сучасного промислового Донецького басейну разом з Дніпровсько-Донецькою западиною і перетворення у великий Донбас значні, насамперед, за рахунок нових родовищ кам'яного вугілля карбону Дніпровсько-Донецької западини і бурого вугілля юри та палеогену-неогену.

З кам'яновугільними відкладами Донецького кам'яновугільного басейну пов'язані значні перспективи щодо родовищ метану. Є підстави розглядати Донбас як велику метанову провінцію, де прогнозні запаси метану сягають 10 трильйонів м³. Це стосується як малих глибин до 1800 м, так і глибин понад 5000 м, де є великі зони розщільнення.

Рекомендована література

1. Геология месторождений углей и горючих сланцев СССР: Угольные бассейны и месторождения юга европейской части СССР. Москва, 1963;
2. Майданович И., Радзивилл А. Особенности тектоники угольных бассейнов Украины. К., 1984.

А. Я. Радзивілл

Бібліографічний опис:

Донецький кам'яновугільний басейн / А. Я. Радзівілл // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2008. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-20846>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).